

УСТАНОВЧІ ДОКУМЕНТИ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ

Розглянуто установчі документи юридичної особи. Встановлено необхідність правильного вибору типу установчих документів для конкретного виду юридичних осіб.

Визначено види юридичних осіб, які за законодавством вправі діяти на підставі засновницького договору, статуту та інших документів. Виокремлено розбіжності між порядком затвердження та використання різних видів установчих документів. Наведено основні положення, які повинні бути в установчому документі.

Ключові слова: *установчий документ, статут, засновницький договір, господарське товариство, юридична особа.*

Постановка проблеми. Заснування та діяльність юридичної особи прямо залежить від організаційно-правової форми господарюючого суб'єкта та, відповідно, від виду установчого документа. Для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження. Проблема вибору виду установчого акта завжди є актуальною. У статті розглянуто можливі різновиди установчих документів.

Стан дослідження. Дослідженням правової природи установчих документів та статуту зокрема, присвятили свої дослідження такі науковці, як Г. Л. Знаменський, Д. Х. Липницький, В. К. Мамутов, І. Г. Побірченко, Д. М. Притика, Г. В. Смолин, В. В. Хахулін, Ю. С. Шемшученко, В. С. Щербина, О. І. Ющик та інші.

Мета статті – дослідити правову природу установчих документів; виявити вплив ухвалення того чи іншого виду статуту на порядок державної реєстрації суб'єкта господарювання; встановити можливості їх прийняття і використання юридичними особами різних організаційно-правових форм.

Виклад основних положень. Суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством [1].

До суб'єктів господарювання Господарський кодекс (ГК України) відносить господарські організації та фізичних осіб.

Господарські організації – юридичні особи, створені відповідно до Цивільного кодексу України (ЦК України), державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського кодексу України, а також інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку [1]. Саме поняття юридичної особи міститься у нормах Цивільного кодексу України, де зазначено: «юридичною особою є організація, створена і зареєстрована у встановленому законом порядку (ст. 80); юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права (ст. 81); для створення юридичної особи її учасники (засновники) розробляють установчі документи, які викладаються письмово і підписуються всіма учасниками (засновниками), якщо законом не встановлений інший порядок їх затвердження (ст. 87)» [2].

Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання [1]. Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом. Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками) [2].

Із зазначеного розуміємо, що юридична особа, залежно від порядку створення та організаційно-правової форми, може діяти на підставі засновницького договору, статуту, модельного статуту або іншого установчого акта.

У *засновницькому договорі* засновники зобов'язуються утворити суб'єкт господарювання, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передання йому свого майна, порядок розподілу прибутків і збитків, управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників, порядок вибуття та входження нових засновників, інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом, а також порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону [1].

Водночас у нормах ГК України збереглося і поняття установчого договору. На підставі установчого договору і/або статуту діють господарські об'єднання (ст. 119, розділ 12 ГК України). Але вбачається недоцільним збереження такого виду установчого документу. Ще у 2010 році установчий договір визначався установчим документом фермерського господарства чи банківської корпорації [3, с. 51].

Сьогодні установчий договір використовується як підтвердження домовленості про заснування юридичної особи. Зокрема кооперативне об'єднання створюється за рішенням установчих зборів, а установчі збори (конференція, з'їзд) ухвалюють установчий договір [4]. Тим не менш, такий договір не має статусу установчого документа, оскільки на його підставі формується *статут* кооперативного об'єднання.

Аналізуючи зміст статті 119 ГК України, можна припустити, що законодавець механічно, через неухважність, пропустив термін «установчий договір» та не замінив його на «засновницький договір». Це підтверджується статтею 121 ГК України, де у ч. 2 абзаци 1 йдеться про установчий договір: підприємство – учасник господарського об'єднання має право добровільно вийти з об'єднання на умовах і в порядку, визначених установчим договором про його утворення, а у абзаци 2 – про засновницький договір: підприємство – учасник господарського об'єднання має право бути членом інших об'єднань підприємств, якщо законом, засновницьким договором чи статутом господарського об'єднання не встановлено інше [1].

Господарський кодекс містить норми, які врегульовують правовий статус об'єднань підприємств. Відтак об'єднання підприємств діють у таких організаційно-правових формах, як асоціація, концерн, консорціум та корпорація.

У статті 120 ГК України передбачено, що такі об'єднання можуть бути статутними (консорціум і концерн) та договірними (асоціація та корпорація). Але у тій же статті законодавець говорить про те, що асоціація, попри статус договірного об'єднання, діє на підставі статуту. Щодо корпорації – кодекс взагалі не визначає конкретного установчого документа.

У науковій юридичній літературі щодо цієї ситуації простежується думка, що установчими документами асоціації та корпорації є одночасно установчий договір та статут [5, с. 143].

Як уже зазначалося, установчий договір необхідно розуміти як документ, який містить основні положення щодо діяльності новоствореного, але ще не зареєстрованого суб'єкта господарювання.

Варто зазначити, що такий документ не втрачає юридичної сили автоматично при ухваленні статуту. Річ у тім, що рішення засновників або уповноваженого ними органу про створення юридичної особи подається у Державну реєстраційну службу під час реєстрації юридичної особи.

Таким рішенням, у цьому контексті, можна назвати установчий договір.

Установчі документи господарського товариства повинні містити відомості:

- про вид товариства, предмет і цілі його діяльності;
- управління діяльністю суб'єкта господарювання та участі в ньому засновників;
- склад засновників та учасників;
- склад і компетенцію органів товариства та порядок ухвалення ними рішень, включаючи перелік питань, з яких необхідна одностайність або кваліфікована більшість голосів;
- порядок вибуття та входження нових засновників, визначають порядок спільної діяльності щодо його утворення, умови передачі йому свого майна;
- порядок розподілу прибутків і збитків;
- інші умови діяльності суб'єкта господарювання, які передбачені законом;
- порядок його реорганізації та ліквідації відповідно до закону.

Засновницький договір повного товариства і командитного товариства, крім зазначених відомостей, повинні визначати розмір частки кожного з учасників, форму їх участі у справах товариства, розмір, склад і порядок внесення ними вкладів. Стосовно вкладників командитного товариства в засновницькому договорі вказуються лише сукупний розмір їх часток у майні товариства та розмір, склад і порядок внесення ними вкладів.

Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі необхідні відомості [1].

У Законі України «Про акціонерні товариства» [6] також є вимога про укладення засновницького договору під час створення такого товариства. Але слід наголосити на тому, що такий договір не має сили установчого документу. Засновницький договір діє до дати реєстрації Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку звіту про результати закритого (приватного) розміщення акцій. У разі заснування товариства однією особою засновницький договір також не укладається.

Установчим документом акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю та товариства з додатковою відповідальністю є *статут*.

До статутних підприємств також належать підприємства колективної власності та об'єднання кооперативів. На підставі статуту також діють державні та комунальні підприємства, кредитні спілки, банки і товарні біржі.

Установчими документами господарського товариства можуть бути *модельні статuti*. Наразі законодавством передбачено діяльність на підставі модельного статуту тільки товариством з обмеженою відповідальністю.

Модельний статут товариства з обмеженою відповідальністю як типовий установчий документ затверджений постановою Кабінету Міністрів України у 2011 році.

Спеціальним законодавством передбачається можливість діяльності юридичної особи на підставі *положення*. Це стосується релігійних організацій (ст. 12 Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [7]), профспілок (статті 14 і 15 Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [8]), органів самоорганізації населення (ст. 12 Закону України «Про органи самоорганізації населення» [9]), громадських формувань з охорони громадського порядку (ст. 5 Закону України «Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону» [10]). Як правило, юридичні особи публічного права діють на підставі положень (наприклад, Положення про Пенсійний фонд України [11]); окремі юридичні особи публічного права діють на підставі *спеціальних законів* про них (Закон України «Про Кабінет Міністрів України» [12]).

Акцентуємо й на тому, що чинним законодавством передбачаються випадки, коли певне об'єднання осіб має статут, але не є юридичною особою. Це територіальні громади, які можуть мати статут (ст. 19 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні» [13]). ЦК України територіальні громади відносить не до юридичних осіб, а до «особливих учасників цивільних відносин» (гл. 9). Така ж ситуація і з відокремленими підрозділами [2] (філіями і представництвами): філії та представництва не є юридичними особами. Вони наділяються майном юридичної особи, що їх створила, і діють на підставі затвердженого нею положення.

Висновки. Установчими документами суб'єкта господарювання є рішення про його утворення або засновницький договір, а у випадках, передбачених законом, статут (положення) суб'єкта господарювання.

Юридична особа приватного права може створюватися та діяти на підставі модельного статуту, затвердженого Кабінетом Міністрів України, що після його прийняття учасниками стає установчим документом.

Установа створюється на підставі індивідуального або спільного установчого акта, складеного засновником (засновниками). *Якщо командитне товариство створюється одним повним учасником, то*

установчим документом є одноособова заява (меморандум), яка містить усі необхідні відомості.

Спеціальним законодавством передбачається можливість діяльності юридичної особи на підставі положення. Окремі юридичні особи публічного права діють на підставі спеціальних законів про них.

1. Господарський кодекс України № 436-IV від 16.01.2003 // Відомості Верховної Ради України від 02.05.2003. – 2003. – № 18.
2. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 № 435-IV // Відомості Верховної Ради України від 03.10.2003. – 2003. – № 40.
3. Грудницька С. М. Сутність і поняття установчого договору / С. М. Грудницька // Вісник академії адвокатури. – 2010. – № 3 (19). – С. 50–57.
4. Про кооперацію: Закон України від 10.07.2003 № 1084-4 // Урядовий кур'єр від 27.08.2003. – 2003. – № 158.
5. Науково-практичний коментар Господарського кодексу України / за ред. В. К. Макутова. – К.: Юрінком Інтер, 2004. – 688 с.
6. Про акціонерні товариства: Закон України від 17.09.2008 № 514-6 // Урядовий кур'єр від 29.10.2008. – 2008. – № 202.
7. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 № 987-12 // Голос України від 06.06.1991. – № 25.
8. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15.09.1999 № 1045-14 // Голос України від 05.10.1991. – № 45.
9. Про органи самоорганізації населення: Закон України від 11.07.2001 № 2625-3 // Голос України від 15.08.2001 № 48.
10. Про участь громадян в охороні громадського порядку і державного кордону: Закон України від 22.06.2000 № 1835-3 // Голос України від 01.08.2000. – № 40.
11. Положення про Пенсійний фонд України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23.07.2014 № 280 // Урядовий кур'єр від 02.08.2014 № 139.
12. Про Кабінет Міністрів України: Закон України від 27.02.2014 № 794-7 // Голос України від 01.03.2014 № 39.
13. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 № 280/97-ВР // Офіційний вісник України від 1997 р. № 25.

Яновицкая А. В. Учредительные документы юридического лица

Рассмотрены учредительные документы юридического лица. Установлена необходимость правильного выбора типа учредительных документов для конкретного вида юридических лиц.

Определены виды юридических лиц, которые по законодательству вправе действовать на основании учредительного договора, устава и других документов. Выделены различия между порядком утверждения и использования различных видов учредительных документов.

Приведены основные положения, которые должны быть в учредительном документе.

Ключевые слова: учредительный документ, устав, учредительный договор, хозяйственное общество, юридическое лицо.

Ianovytska A. V. The Constituent Documents of a Business Entities

The article deals with the of a business entities. The need for the right choice of a kind of a constituent document for a specific business entities has been defined. Kinds of a business entities who, according to legislation, are entitled to act on the charter and model charter have been determined. It has been determined that a full as well as a limited partnership business entity can be operated on the basis of the constituent agreement.

The establishment of a joint-stock company is regulated by the adopted constituent agreement. The constituent agreement of a joint-stock company is not a constituent document and is valid by the time of the approval of a joint-stock company's charter. On the basis of charter there are joint-stock companies, companies with limited and additional liabilities and other business entities. A constituent agreement is used as a confirmation of an agreement about the establishment of a business entities. A cooperative association in particular is founded on the basis of a constituent assembly's decision and the constituent assembly (a conference, a congress) approves a constituent agreement. However, such an agreement hasn't got any status of a constituent document as on its basis the charter of a cooperative association are formed. It has been established that the model charter and memorandum are viewed as constituent documents. Separate subsections of a business entities are guided in their activity by the provisions about a separate subsection and a constituent document whose separate subsection they are. Differences between the order of approval and the use of different kinds of constituent documents have been singled out.

The basic provisions have been given which a constituent document should contain. Constituent documents in particular should contain provisions about: a form of ownership of an enterprise, a sphere of its activity, a way of management and control, an order of accumulating the property and a profit distribution, an order of the reorganization of an enterprise and other provisions which regulate the activity of a business entities.

Key words: a constituent document, charter, a constituent agreement, a commercial association, business entity.

Стаття надійшла 23 березня 2016 р.